Присвячую щирому другові К. Бандрівському

Вже як мені надоїло було різати тоту січку на нашій простій ручній скриньці, то й сказати не можу! Як бувало приходить зима, то чоловік гірше тої січки боїться, ніж уліті косовиці. Довгими зимовими досвітками стій, бувало, на тоці на морозі, на ліхтарню вважай, аби нещастя якого не наробити, і різак заправляй щохвиля, і дави та тягни, аж у тобі цомоги схнуть, поки троха тої січки удусиш. Та й то чи багато її! От, аби для коней на день вистало; про худобу і гадки не було. І відтак, як подоростали мої хлопці, знов біда. Уробиться того через день, умотикаєся, де йому ввечір хочеся ставати до скриньки! Ляг би та би спав, не різаком тяг! Так уже я бідував, що, чуєте, аж обридло.

Аж ось чую-перечуваю, кажуть люди, що вийшли такі скриньки, що машиною ріжуть січку: і дрібно, як мак, і легко, і швидко. Троє люда тою скринькою за день і п’ятдесят кірців січки дрібненької уріже! Я зразу аж вірити не схотів. "Хто би там, — гадаю собі, — дбав за бідного хлопа, що то йому тота січка так гіренько приходиться, та для нього аж машину робив!" Відаю я далі, у одного, другого, третього, — ба ні, таки правда! Кажуть, що вже є така машина: там і там панотець купив, там знов дідич. Розповідають люди, що виділи на власні очі, і не можуть нахвалитися.

"А, — погадав я собі, — господи тобі слава! Вже щоб я мав, не дай боже, послідну корову продати, а мушу стягнутися на тоту машинову скриньку!" Але де тут її дістати? В нашім селі ні від кого дізнатися. Панотець з громадою у гніву, що їх не хоче вибрати на радного; професор такий, що й сам мало що знає, а більше ні в кого й спитати. Відаю я знов поміж людьми на ярмарках, а все поміж чужосільними, так аби в нашім селі ніхто й не знав ні про що. Бо у нас, видите, нарід дивний, такий, що з

чого-будь та й обсміє чоловіка. "А ту іще, — гадаю собі, — і сам я не видав, що то за скринька, яка її вдача; ану, як покажеся, що пусте, а я перед людьми оголошуся, буде сміху, що і в дев’ятьох водах не вмиєшся".

А ще до того я! Мене віддавна люди прозвали "деревляним філософом" за то, що все бувало, скоро лиш яка вільна хвиля, люблю майструвати дещо. Якусь мені бог дав легку руку до майстерства: що очима ввиджу, то руками зроблю. От у круп’яра в місті побачив я був корбові жорна, що ними крупи меле; придивився я їм добре, а відтак як став пипнати у себе дома, як став буторити, якось я склемезив і собі такі жорна, і підіть-но ви, як мелють славно! І що то з мене не насміялися сусіди за оті жорна, господи твоя сила! На село годі було показатися, все питалися: "А що, куме, корбові жорна здорові?" Такий уже, кажу вам, дивний нарід! А про тото, ховай боже, тепер толокою ходять на мої жорна молоти і не нахваляться.

Або і з млинком, тим, що збіжжя віє… Клемезив я його щось цілий місяць. Сусіди, бувало, — взимі діялось, — посходяться до моєї хати, посідають, гуторять і дивляться, як я ті дощечки складаю, розбираю, примірюю, врізую та пристругую — звичайно, чоловік тому не вчений, а так собі, самоучка, без доброї справи, без нічого — та й сміються з мене, а не один то й просто скаже: "Повергли би ви тото майстрування, пуста вас робота взялася!" А я нічого, все своє роблю, та й такий млинок зробив, як праву руку. І ті, що сміялися, до мене йдуть збіжжя віяти. А, проте, я все у них "деревляний філософ"!

Я-то ніби небагато собі роблю з того сміху, але все-таки, видите, чоловік не дерево: леда слово незвичайне, леда насміх, а допече до живого. І вже мені той сміх на кінці віку став. Так що я погадав собі: "Ні, вже про скриньку нікому не скажу, аж поки не буде в мене оттут на тоці і поки сам не витрібую, що в ній за сила".

Якось-не-якось, велося тото пару місяців, поки я розкрутив троха грошей, а за той час усе відаю поміж людьми, ба й поміж жидами, чи нема такої скриньки на продаж. Аж раз, уже так під осінь, чую я від одного жида, що десь у Самборі є якась жидівка, що її чоловік був завідатором у якихось панських добрах. То він десь роздобув таку скриньку, не знати нащо та й пощо. А тепер жид умер, а жидівка продала би скриньку за тані гроші. Почув я тото та й утішився, мов не знати чим. Зараз за кілька день зібрався я, взяв усі гроші з собою, які мав, казав запрягти коні до воза та й їду сам до Самбора. А ту ніхто, навіть мої хлопці не знають, що я за гадку маю.

Приїхав я, допитався до тої жидівки… Так і так, повідаю, купив би скриньку, коли є у вас на продаж.

— Ох, — каже жидівка, — є, але порозбирана, порозкидувана на поду.

— Та я собі зложу, — говорю я, а сам аж тремчу, що не вдам; що то, як жию, не видав ще такого струменту.

— Ну, то ходіть зі мною!

Пішли ми, вилізли на під, а там усілякого буторинння стілько, що мати божа! Зачала вона ритися в тім, повитягала якесь деревляне обніжжя, якесь пудло залізне з зубатим валком, якесь колесо з корбою, якісь криві різаки, та й усе тото поклала на купу переді мною.

Я став над тим, як дурний перед плотом. "Але що, — гадаю собі, — зле знов показатися таким дурнем перед жидівкою, треба бодай чинитися, що чоловік щось розуміє…"

— А шріби де? — запитався я, зовсім навгад.

— Ох, десь заверглися! — сказала жидівка та й кинулася знов шукати. А я аж відітхнув. Значиться, шріби потрібні! По хвилі жидівка справді подала мені кілька шріб і ключ.

— Ну, вже все! — сказала вона. — Ви, видно, пане гісподар, знаєтеся на тім? Подивіться самі, що тото варта?

— Небагато варта, — сказав я, премудро оглянувши скриньку. — Дуже старосвітська, тяжко буде йти!

— Ну, я вже за тото тано вам пущу, — сказала жидівка. — Дасьте трицять ринських, то собі возьмете.

"Господи тобі слава", — подумав я собі. Я гадав, що то буде треба дати де з яких п’ятдесят, а тота трицять цінить. Ну, а ще чей що виторгую. Та й до жидівки:

— А що ви говорите, трицять ринських! Та тепер нову за такі гроші дістане! Я вам дам п’ятнадцять.

— Ох, дуже ви мало даєте, пане гісподар, — застогнала жидівка. — Дайте двацять і п’ять!

Ледво-не-ледво сторгували ми за двацять. Я вже скриньку й не беруся складати, а ту аж потерпаю: "Ану, — гадаю собі, — не зможу й дома зложити, та й таку суму дармо вивалю!" А далі гадаю собі: "Ні вже, будь-що-будь, а я мушу на своїм поставити!"

Забрав я тото все на віз; подріб’є склав у рептюх, а підставник обложив соломою, накрив веретою, — стоїть тото, розчепірхане, акурат так, як коли би чоловік лежав на возі та коліна догори задер. Зладився я, їду. "Слава тобі господи, — гадаю собі, — що до свого села аж на ніч приїду, чей-таки аж до

хати заїду, аби ніхто мене не бачив". Їду я, їду, минаю село за селом та все потерпаю, що от-от лучиться який знайомий та й запитає, що везу. Вже й сам не знаю, що се мені тоді сталося і чого я так боявся, немов що крадене везу. Таке вже у нас: загулюкають люди чоловіка, осміють за те, чого й самі не розуміють, так що потому чоловік і рад би щось доброго зробити, та унімаєся, боїся людей, немов се він не знати яке лихо задумав.

От уже я наблизився до свого села. Смерклося. Я ще перед коршмою за селом постояв троха, щоб і зовсім стемнілося, а тоді їду. Та ба, на моє лихо, ледве я до села, аж тут бух, місяць сходить собі повний, круглолиций, як коли би ніде нічого. Видите мене, я не ось такий, щоб за що-будь розгніватися, але той місяць тоді троха мене до лютості не привів, мало я йому, бідному, в батька-матір не закляв. А я, правду кажучи, й зовсім його не сподівався! А ту так вам ясно зробилося по селі, як удень! На моїм возі вже здалека видно щось, гей гренджоли зведене, а що віз наскочить на камінь, то воно на всі боки хитаєся та дзоркає. А ту іще пси — в нашім селі що хата, то пес — почувши, що хтось їде, гурмою вилетіли на дорогу, уїдають так, що аж землю під собою гризуть, проводжають мене з музикою! Але богу дякувати, що вже чоловіка ніякого нема на вулиці, не буде питати, що везу.

Ба, яка уже лиха доля на тебе завізьмеся, то й конем її не об’їдеш. Приїжджаю просто церкви, дивлюся, стоїть хтось серед дороги, дивиться. "Тьфу, осина тобі, маро! — погадав я собі. — Прокляті псища збудили вартівника, зараз зачне питати". Та й бо й є! Скоро ми порівнялися, а він до мене:

— Чи то ви, нанашку?

Я зараз по голосі пізнав, що то дурний Савка, мого сусіда син. Ну, знайшли кого на варту вислати, та такого тумана вісімнадцятого.

— Адже ж я, — кажу.

— А відки ви їдете так пізно, що аж псів побудили?

— Велика шкода, — кажу, — бо пси й тебе, бідного, збудили.

— Ба, та певно! А мені акурат зачало снитися, що злодії церков обкрадають. Схапуюся, аж то ви! Та відки їдете?

Що дурневі казати? Або він буде знати, що й як?

— Із Грайгори, — кажу.

— А що ту везете таке красне?

— Е, не питай, — кажу я, ніби заляканий. Вже й озлився, що він стоїть, як паль, та мене випитує.

— Та скажіть! Я, бігме ж то, ну, нікому не скажу.

— А не скажеш?

— Скари ж то мя, господи, що не скажу.

— Ну, — кажу я обзираючись та шепотом. — Я забив жида з грішми та везу його додому закопати під вуглом.

— Йой! — скрикнув наляканий Савка. — А то нащо?

— На щастя, дурний Савко, аби дома все гроші велися.

З тим я й поїхав, а вже кмітую, що мій Савка аж горить з нетерплячки й цікавості. "Ну, — гадаю собі, — закпив я з нього!" Але гляджу позад себе, а мій Савка біжить попід плоти, вслід за мною. Ну, біжить, та най біжить. А до моєї хати вже недалеко; заїхав я, отворив лісу на вигін, відтак отворив стодолу, заїхав на тік, випряг коні, а віз таки лишаю на тоці. Зирнув, аж мій Савка дриголить під лісою та пасе оком, що я буду робити. А я нічого, немов і не бачу його. Поставив коні, поприпинав, дав їсти та й сам до хати.

Повечеряв я, ляг спати і гадки не маю. На другий день схопився я досвіта та до стодоли, до скриньки. Ще й хлопця взяв із собою. Зараз ми, круть не верть, що до чого пасує, прикладаємо, трібуємо… Богу дякувати, все нам як з маслом іде! За півгодинки і зложили, і потрібували — ріже так, що ану. Я мов на світ народився; прецінь не дармо гроші видав! А хлопець аж у руки плеще, налюбуватися не може машиною. За мінуточку ми цілий приколоток соломи для стрібунку порізали, віз викотили та й до хати. Благодать!

Іно ми сіли снідати, аж тут пес заголосив. Визираю вікном — го-го-го! І війт, і присяжний, і писар, і з п’ять хлопа з палицями. Як то кажуть: "І дід, і баба, і ціла громада". Та й то не йдуть до хати, а стали коло одного вугла, шпортають, штуркають, шнипорять…"Що за притока?— гадаю собі. — Що таке людям сталося?" Хочу вийти з хати — а ба, з-за дверей чую голос десятника: "Не вольно! Сидіть у хаті!" Що за лихо?.. Сиджу я. Обійшли вони хату на всі чотири роги, обталапалися по коліна, далі пішли під шопу, довкола шпихліра, довкола стодоли… Я в голову заходжу: що за нещастя? Чи подуріли люди, чи, може, розбій який? Аж ось вони входять до хати.

— Десятники! — каже війт, не вітаючись, ні здоровкаючись. — Станьте коло нього! Якби втік, то ваша відповідь на тім!

Я став, очі витріщив, а тут десятники, як апостоли які, коло мене.

— Пане війте, — кажу я, — що се має значитися?

— Гм, гм! — пробуркотів війт, сідаючи на ослоні і штуркаючи паличкою о землю. — То вже в тім моя голова. Ви маєте мовчати і відповідати.

— Мовчати і відповідати? — дивувався я. — Ба, та як же я відповім, як буду мовчати?

— Гм, гм! — пробуркотів знов війт. — А скажіть ви нам насамперед, як ви називаєтеся?

— Я? Або ви хіба не знаєте? Чи то я який чужосільний, чи що?

— Зараз мені відповідати! Хто ту старший у селі, я чи ви?

— Я ту у своїй хаті найстарший! — скрикнув я, олютившись. — Що се за розбій такий? Я нікому нічого не винен, а ту мене нападають! Пане війте, я на вас скаргу подам!

— Хе, хе, хе! — сміявся війт. — А дивіть, як ставиться! Нікому нічого не винен! Ну, ну, дай-то боже! Зараз будемо видіти. А скажи-но ти мені, невинний чоловіче, де ти того забитого жида подів, що ти його вчора поночі віз?

Мені нараз мов луда з очей спала. Як не зарегочуся, як не зайдуся сміхом, то гунцвот не моє ім’я, коли я так реготався від уродження свого. Троха, кажу вам, на землю не покотився зо сміху.

Війт став як тото теля, що о нові ворота вдариться. Але далі знов визвірився на мене.

— Куме, я тобі по добру кажу, не смійся, признайся до всього, то вже я вставлюся за тобою, аби тебе високий суд не повісив, аби тобі життя дарував. Не відпирайся, коли не хочеш на шибениці ногами перебирати.

Я ще дужче зареготався, аж за живіт руками держуся. Се й зовсім розлютило війта.

— В’яжіть його! — крикнув він десятникам.

— Але ж, пане війте! — сказав я, отямившись. — Постійте, я вам у всім признаюся, навіть ласки вашої не буду просити в суді. Вже як маю висіти за одну ногу, то радше за обі!

— Признаєшся?

— Але ж розумієся!

— Ну, де ж той забитий жид? Ще єси його не закопав під вугло?

— Ні, ні!

— Ну, а де ж він?

— Таки лежить у стодолі.

— Ходи, покажи нам!

Взяв я ключ, ідемо. Гляджу, аж під стодолою варта. Ну, богу дякувати! І Савка тут! Ще ліпше. А народу насходилася повна обора. Що то, вість рухнула по цілім селі, що "деревляний філософ" жида забив та й під вуглом закопати хотів. Я йду посеред тої глоти та й усміхаюся, а ту мир божий лиш: шу, шу, шу! буцімто: адіть, і вішати його будуть, а він собі байдуже! що то "деревляний філософ"!

Прийшов я підо двері, а десятники все коло мене! Отворив…

— Ну, прошу, пане війте, осьде той забитий жид!

Війт позирнув і очі витріщив.

— А-а-а! Ба, то що?

— Тото саме, що я вчора віз поночі. Скринька до різання січки.

Тут увесь нарід, що товпився довкола стодоли, як не зарегочеся, то господи твоя воля! Певно, аж у небі чути було той регіт. І десятники, і присяжний, і польові — всі реготалися, навіть війт усміхнувся і зачав мене перепрашати за цілу тоту оказію та й за те, що повірив дурному Савці. Сміху на ціле село. А скриньку мою як зачали того дня трібувати, то мені п’ять околотів соломи порізали! От так-то я і до скриньки прийшов, і з цілої громади сміх зробив!

23 жовтня 1881.